

פעילות קציני התנהגות האוכלוסייה בהתנתקות מודל התערבות ביישוב

עופר שושן¹, רמי פלץ²

בעת הכנות צה"ל להתנתקות מחבל עזה, בקיץ 2005, החליט ראש אמ"ן כי קציני התנהגות האוכלוסייה של פיקוד העורף יסייעו וילוו את התושבים מטרם הפינוי ובמהלכו. המאמר מציג את מודל ההתערבות ביישוב של קציני התנהגות האוכלוסייה בהתנתקות (מהכניסה ליישוב, דרך החבירה לכוחות המפנים ועד לפינוי עצמו) ובמקביל מנסה לתאר את התהליך שעבר על התושבים במהלך התקופה הזאת (מהתנגדות, דרך ספקות, להפנמה ולפעולה תחת כללי התנהגות ברורים). המאמר מתאר את מודל העבודה דרך הנחות העבודה ועקרונות התערבות לטיפול ולעבודה עם האוכלוסייה, את שלבי ההתערבות דרך שלב ההכנות, את הכניסה ליישובים ואת ההתנתקות עצמה וכן את הדילמות המקצועיות שעלו לאורך הדרך כולל המורכבות של קישור בין הגורם הצבאי המפנה לאזרח המפונה.

מודל קציני התנהגות האוכלוסייה בפיקוד העורף מבוסס על הצורך של מקבלי ההחלטות בדרג הצבאי, המטפלים במרחב אזרחי (עורף), להבין את התנהגות האוכלוסייה האזרחית ואת הסוכנויות הפועלות בשטח ולסייע להן כמיטב יכולתם לתפקד ולשמור על אורח חיים תקין (להד ובן נשר, 2005). ההתנתקות, מן הסתם, הציבה בפני הקה"א אתגר שונה לגמרי. מטרת הקה"אים ביישובים שהיו אמורים להתפנות, הייתה יצירת תשתית הידברות נוספת עם התושבים בנקודות השיא של תהליך הפינוי, אשר תסייע למתן ולהקטין את רמת החיכוך במהלך הפינוי.

מודל ההתערבות הנחות עבודה

- בעת הפינוי עלולות להיות רמות שונות של חיכוך בין המפנים (צה"ל ומשטרת ישראל) לבין המפונים, לרבות אלימות.
- ניתן לצמצם את רמת החיכוך באמצעות הידברות בין המתיישבים לבין הכוחות המפנים. ההידברות הנה הכלי המרכזי בידי המפקדים להורדת המתח והצורך להפעלת כוח בפינוי.
- התשתית לעבודת הקה"א הנה יצירת אמון, ולכן הכניסה ליישוב צריכה להיות מוקדמת ככל שניתן.
- בהמשך להנחה הקודמת - זמינות הקה"א ביישוב הנה קריטית למילוי תפקידו וליצירת האמון.

קציני התנהגות האוכלוסייה (קה"א) של פיקוד העורף הם קצינים במילואים אשר מתמחים בטיפול באוכלוסייה אזרחית במצבי משבר, והכשרתם האקדמית היא בתחום מדעי ההתנהגות. בעת הכנות צה"ל להתנתקות החליט ראש אמ"ן כי קציני התנהגות האוכלוסייה יסייעו וילוו את התושבים לפני הפינוי ובמהלכו.

24 קציני התנהגות האוכלוסייה (כולל כותבי המאמר) התפרשו ברוב יישובי המועצה האזורית חבל עזה כחודש לפני תחילת הפעילות וכן ביישוב אחד בצפון השומרון (חומש). מאמר זה יציג את מודל ההתערבות ביישוב של קציני התנהגות האוכלוסייה בהתנתקות (מהכניסה ליישוב, דרך החבירה לכוחות המפנים ועד לפינוי עצמו). במקביל, ינסה המאמר לתאר את התהליך שעבר על התושבים במהלך התקופה הזאת (מהתנגדות דרך ספקות להפנמה ולפעולה תחת כללי התנהגות ברורים).

תפקידו של פיקוד העורף בכלל ושל קציני התנהגות האוכלוסייה בפרט הוא לסייע לאוכלוסייה האזרחית בזמן משבר ואסון, להציל חיים ולסייע להחזרת החיים למסלולם. הייעוד אמור להיות ממומש בתרחישי המלחמה השונים, טרור, אסונות טבע וכדומה.

1 רס"ן רמי פלץ, רמ"ד התנהגות אוכלוסייה במחלקת אוכלוסייה ודע"ם בפיקוד העורף
2 סא"ל עופר שושן שימש רע"ן התנהגות והסברה במחלקת אוכלוסייה ודע"ם בפיקוד העורף

שלבי ההתערבות

שלב ראשון - הכניסה ליישוב וההתמקמות

בגוש קטיף היו 19 יישובים, מרביתם שייכים לציונות הדתית, ומיעוטם לאוכלוסייה החילונית. המצב של טרום פינוי יצר לחץ נפשי כבד, הן בשל המעבר הצפוי והן בשל עימותים אישיים ובין-אישיים קשים. רבים מהתושבים נקרעו בין הצורך לדאוג לעתידם ברמה האופרטיבית לבין אמונותיהם וערכיהם. הדבר נכון במיוחד לגבי אנשים בעמדות מנהיגות, שראו עצמם אחראים לא רק לעתידם אלא גם לעתיד התושבים ביישוביהם. ההתלבטויות גרמו לעיתים לפיצולים בתוך המשפחה, ועל פי רוב הנוער הוא שמוכן היה פחות לפשרות וראה את הדאגה לעתיד כהפגנת חולשה של ההורים. רמת הפנמת הפינוי הצפוי הייתה דיפרנציאלית ועברה שינויים של ממש לאורך ציר הזמן של תקופת ההתערבות. הרכב האוכלוסייה היה תושבים קבועים של היישובים ו"מתגברים" שהגיעו מחוץ לגוש קטיף לחזק את המתיישבים ולהתנגד לפינוי. ה"מתגברים" הורכבו ממשפחות עם ילדים ומנוער רב שהגיע באופן עצמאי והיה אקטיבי יותר בהתנגדות.

אחת מהנחות היסוד בהתנתקות הייתה שקציני התנהגות האוכלוסייה יבואו במגע עם אוכלוסייה במצב מסוים של משבר. מצב משבר הנו מצב שבו יכולות ההתמודדות מוצפות ע"י גירוי חזק מהן. משבר מתפתח בעקבות אובדן, אובדן מאיים או אתגר. המשבר מתפתח לא בגלל האירוע הקשה אלא בגלל משמעותו של האירוע לאותו אדם. חלק נוסף מהגדרת המשבר הוא התפיסה האישית של חוסר פתרון, חוסר מוצא (טל,ו). ברור כי אין מצב המשבר הזה דומה למצב שבו האוכלוסייה נמצאת תחת התקפה של גורם זר (כגון: טרור, מלחמה או אפילו אסון טבע) וקצין התנהגות האוכלוסייה ומושא ההתערבות נמצאים באותו "צד" של המתרס. כמו כן, בגלל האופי של מצב המשבר כתפיסה אישית ובעלת משמעות לאותו אדם, מרבית התושבים כלל לא חוו את המצב ככזה ועדיין האמינו כי ההתנתקות לא תהיה. למרות זאת, ניתן לראות את המצב כדומה למצב אחר של אזהרה מפני אסון ממשמש ובא, שבו האוכלוסייה נוטה לרוב להגיב בחוסר אמון ובנטייה להפחית בסכנה (Auf der Heide, E. 2004). גם כאן המשימה היא, מן הצד האחד, להבהיר את ממשות המציאות בפני האוכלוסייה כדי שניתן יהיה להיערך אליה, אך מן הצד השני מדובר על שני צדדים עם אינטרסים שונים.

מקרה קודם של פינוי אוכלוסייה אזרחית במצב דומה היה בימית בשנת 1982. אז המתינו המתיישבים ליישום ההחלטה שלוש שנים וחצי (מאז החלטת הממשלה ב-1978) עם פוטנציאל גדול

- הכניסה של הקה"א ליישוב עלולה להיתקל בתגובות של התנגדות וחשדנות.
- המנהיגות המקומית מהווה גורם משפיע על המתיישבים, לכן כל התערבות מחייבת את הסכמתה.
- יישום תוכנית ההיתרים תגרום לעלייה ברמת החיכוך בין המתיישבים לבין הצבא.
- אין מצב של win-win situation. האתגר הוא להגביל ולצמצם את הנזקים הצפויים.
- יהיה למתיישבים צורך להתנגד.

עקרונות התערבות לטיפול ולעבודה עם האוכלוסייה

- **היכרות** - הבסיס הנו יצירת היכרות בין המפקדים וקצין התנהגות האוכלוסייה לבין המתיישבים מבעוד מועד.
- **הכלה** - להכיל כעסים ותסכולים ו"לא להישבר". להמשיך להיות שם ולהיות מסוגל לקבל. למרות היותנו בלחץ בעצמנו, להיות מודעים לקושי ולא למהר להגיב גם כאשר מתקיימים אותנו.
- **הקשבה** - א. יש להקשיב, ולא רק לדבר, כדי להשפיע על אנשים וללמוד מהם. יש לשמוע ולהבין כיצד הם רואים ומבינים את המצב. עקרון זה חשוב בעיקר מתוך הבנה של מצב הלחץ שבו נמצא קצין התנהגות האוכלוסייה, עובדה שעשויה לשים אותו בפוזיציה של מגיב, מתנצל ומדבר ופחות מקשיב. הבנה ומודעות למצב הרגשי הזה עשויה להוביל ליותר הקשבה ופחות דיבור, אחד העקרונות החשובים ביצירת הקשר. ב. **התקשורת צריכה להיות תומכת ולא מעוררת התנגדות** - יש ליצור אקלים תומך ומאפשר ולא ליצור מצב שבו אחד הצדדים נמצא בהתגוננות.
- **צניעות** - בקשר לתפקידנו ויכולת השפעתנו. מכך תיגזר גם דרך הצגתנו בפני המתיישבים והמפקדים - אנחנו נהיה גורם נוסף שינסה לסייע, ולא גורם שיבנה את כללי ההתנהגות, למשל.
- **אמפתיה** - נתינת מקום ולגיטימציה לרגשות שמעלה הצד השני. תגובות המתארות את רגשות הדובר כפי שבאות לידי ביטוי מדבריו ומעשיו ותגובות המביעות אכפתיות והזדהות מסוימת עם רגש הדובר; הבנה לרגשות מבלי לנקוט עמדה!
- **לא פוליטיקה** - עמדותיו הפוליטיות של הקה"א אינן רלוונטיות לתפקידו ועליו להיזהר שלא להיכנס לשיחות בנושאים פוליטיים עם המתיישבים, דבר שעלול לפגוע בתפקודו, להסיטו ממרכז הכובד ולעימותים לא-רצויים, או להזדהות יתר שתגביל את יכולתו לבצע את תפקידו ותבוא ממקום של "התנצלות" בעצם ההשתתפות בהתנתקות.

במהלך שלושה-ארבעה השבועות עד ההתנתקות עסקו הקה"אים במגוון פעילויות מול התושבים: סיוע בקבלת היתרי כניסה בהתאם לזיהוי צרכים בשטח, העלאת צורכי התושבים לדרגים ממונים (כגון: שיפור מנגנון מעבר האוכלוסייה במחסומים עד לרצועת עזה, הכנסת אנשי מקצוע ואישים משמעותיים (לסיוע לאוכלוסייה, פתרונות לפינוי ולאחריו ועוד), ארגון מפגש מתפנים-מפנים (לסיוע בהקטנת המתח והחיכוך בין "שני הצדדים"), מתן מענה למשפחות בעלות צרכים מיוחדים, עבודה מול ההנהגה היישובית ("אוזן קשבת" וסיוע אופרטיבי), עבודה מול נוער ביישובים השונים, חבירה לישיבות שזו הפעם הראשונה שבאו לדבר

איתם על ההתנתקות וכדומה.

נראה כי שלב זה לכל אורכו היה קריטי בשינוי התודעה של המתיישבים בנושא הפינוי. יישום תוכנית ההיתרים וחסיסמת הרצועה לכניסת גורמים חיצוניים הייתה הצעד הראשון והמשמעותי לקראת הפנמת הפינוי ועוררה כעסים רבים אצל ההתיישבות וכן הפגנות מבוגרים ונוער, בעיקר

סביב מחסום כיסופים. כניסת הקה"א הייתה אף היא חלק מאותו תהליך הפנמה על-אף שלא נועדה לכך מלכתחילה. הקה"א היווה שלא במתכוון את "הסנונית הראשונה" המבשרת את בוא הפינוי (הקצין הראשון שנכנס ליישובים בהקשר הנוכחי) מה שהקשה עוד יותר על קבלתו ביישוב ועל ביצוע תפקידו. המשך השלב, עד לפינוי עצמו, היה מלווה בצעדים נוספים לשינוי התודעה שהיו נדבכים בתהליך, החל ממפגשים בין מפקדים להנהגות היישובים בנוגע להסכם פינוי ללא התנגדות פעילה ועד לחלוקת צווי הפינוי של מפקד פיקוד הדרום.

נוסף על נושא התודעה וההפנמה, כשאנו מדברים על משבר ועל קושי, חשוב לדבר על מערכת תמיכה. גורמי התמיכה שזוהו במקרה ימית (Toubiaba et al., 1986) ושסייעו ליכולת ההתמודדות של התושבים עם המצב היו בעיקר המשפחה הגרעינית, מערכת האמונות האישית והלכידות הקבוצתית. בספרות המקצועית מדובר רבות בגורמי תמיכה ובגורמים מחסנים להתמודדות עם טראומה. מעבר לגורמי אישיות המסייעים להתמודדות כמו תחושת מסוגלות עצמית (Perceived self efficacy), חוסן (Hardiness), ומיקוד שליטה פנימי (Internal

להשלכות פתולוגיות ממספר סיבות (Toubiaba et al., 1986):
 1. לא היה ברור שתהיה התנתקות, לא היה ניסיון קודם דומה בארץ, וקבוצות בממשלה ובחברה התנגדו להקרבת ימית.
 2. במהלך המשא ומתן ביקשה הממשלה מהמתיישבים להמשיך בחייהם כרגיל כאלמנט של לחץ על המצרים.
 3. צעירים הקימו התנחלויות חדשות באותה התקופה באזור ימית.

ניתן למצוא מספר נקודות דמיון עם מקרה ימית: בהתנתקות מגוש קטיף עלו קולות מהציבור ואף מהממשלה בגנות ההתנתקות, בחוסר הלגיטימציה שלה ואפילו בהצהרות מהמנהיגות

צילום דובר צה"ל

שהיא לא תתקיים, מה שהשפיע בצורה ישירה על תפיסת המציאות של המתיישבים. הממשלה אף אותתה איתותי משבר לכל אורך הדרך, ואלה נטעו את התקווה אצל המתיישבים שהממשלה עומדת ליפול וההתנתקות לא תהיה. כמו כן, גם בגוש קטיף, כמו בימית, קיבלה ההתיישבות "רוח גבית" בדמות אנשים שהגיעו לשבת ביישובים בתקופה האמורה וכונו

בפי המתיישבים "מתגברים" ובפי הצבא "שוהים בלתי-חוקיים".

קציני התנהגות האוכלוסייה נכנסו ליישובים כחודש לפני יום הפינוי, עם הפעלת תוכנית ההיתרים שחייבה כל אזרח שאינו תושב גוש קטיף להצטייד בהיתר כניסה מראש אם הוא רוצה להיכנס לאחד היישובים מסיבה כלשהי.

הכניסה ליישובים לא זכתה לתגובות דומות מכל היישובים - רצף התגובות נע מקבלה והבנה בצורך של גורם צבאי שיקשר בין ההתיישבות לבין הצבא ויסייע בשגרת החיים עד להתפנות (למרות שבשלב זה בחלק גדול מהמקומות טרם הייתה הפנמה של ההתנתקות) ועד לדחייה מוחלטת של הקה"א ואי-קבלתו ליישוב. באופן כללי, למרות השונות הגדולה בין היישובים, הקה"א ערך שיחות היכרות עם הנהגת היישובים (בעיקר עם יו"רים, עם מזכירים ועם רבש"צים - רכזי ביטחון שוטף - בשלב הראשון, ואח"כ גם עם רבנים), עם המלווים האזרחיים של היישוב (שתפקידם היה טיפול באוכלוסייה וליוויה במשך כשנה לאחר ההתנתקות), עם קציני ההגמ"ר (הגנה מרחבית) של פיקוד הדרום ועוד.

צרכים מיוחדים (משפחות שכולות, למשל) שנדרשת ליתר רגישות בפעולת הפינוי.

שלב שלישי - ההתנתקות

במהלך השלב הזה עסקו הקה"אים בפעילות מול האוכלוסייה כאשר המכוונות (אוריינטציה) הייתה היחסים מול הכוחות המפנים.

במהלך שלב זה עסקו קציני התנהגות האוכלוסייה בפעילויות שונות: הם סייעו לכוחות לחבור למשפחות ולגרום לפינוי קל יותר, נתנו מענה לצרכים שעלו מהשטח כגון פינוי המנהיגים השונים בשלב הסופי לאחר שכל היישוב כבר התפנה, סייעו לפינוי קהילות שלמות יחד, הגיעו למקומות בעלי רגישות לחיכוך שיכלו לקבל את פתרונם בצורה פשוטה יחסית (תיאום משאית למשפחה שזה הדבר היחיד שמנע ממנה להתפנות עד לאותו רגע), סייעו לבעלי תפקיד אזרחיים להמשיך לעבוד, עבדו מול הנהגות היישובים (בחלק מן המקרים - הנהגות חדשות) ובחלק מן המקרים אף העצימו גורמים משמעותיים אחרים ביישוב לקבל אחריות בגלל היווצרות ריק (ואקום) ועוד.

שלב זה, לעומת השלב הראשון שבו דובר על הפנמה, אופיין בעוצמות כעס גדולות, בעיקר בהתחלה, ואח"כ - בהתנהגויות מתנגדות עם גבולות ברורים כסה"כ. אם דיברנו על מערכות התמיכה המנהיגותיות והקהילתיות בשלב הראשון, הרי כאן התחזקו המערכות האמונתיות ("אם זה מה שהאל רוצה אז אין מה לעשות, אנו עשינו כמיטב יכולתנו"), המשפחה הגרעינית ובחלק מן המקרים הקהילה הרחבה יותר (קהילות שרצו להתפנות ביחד). נושא המנהיגות קיבל תפנית בשלב הזה, בחלק מהמקומות לא נכחה ההנהגה הקודמת, מנהיגות חדשה הפציעה (חלקה מקומית וחלקה חיצונית לגוש קטיף) כשלוברב היא עסקה במתן פתרונות אופרטיביים ופחות בהתנגדות.

דילמות מקצועיות

1. **מחויבות ואמון** - התקיימה הליכה על חבל דק בין הרצון לייצג את התושבים לבין תפקיד הקה"א כמייצג המערכת הממסדית בכלל וצה"ל בפרט. במצב מסוג זה עשויה להתעורר בעיה אתית: אנשים נחשפים כלפי הקה"א מתוך אמון, אך הקה"א אמור להתבסס גם על מידע זה בהציגו תמונת מצב והערכת מצב מול מפקדי הכוחות המפנים. מהו התמהיל הנכון של השילוב בין שתי פונקציות אלו, שלעתים נראו כבלתי-ניתנות לשילוב. הדילמה עלתה באופן המחודד ביותר עם החבירה לכוחות הפינוי לאחר חודש של חבירה מעמיקה עם האוכלוסייה ויצירת חיבור עמוק עמה. נדמה כי בסופו של דבר ניתן לקבוע כי קציני האוכלוסייה השכילו

(locus of control) מדובר בגורמים חיצוניים כמו משך האיום ועוצמתו (במקרה שלנו הדבר רלוונטי למשך התקופה שעל המתיישבים להתמודד עם חוסר ודאות ועם איום הפינוי עד לביצועו) וכן בגורמים סביבתיים משמעותיים ביותר שהם מנהיגות ותמיכה חברתית (נוי, 2000). בנוסף, מודל החוסן הרב ממדי (BASIC Ph) מציע מרכיבי חוסן והתמודדות של פרטים ומערכות עם מצבי טראומה ומשבר, הרלוונטיים בחלקם גם למקרה הפינוי, כגון אמונות וערכים (Belief), משאבים רגשיים אישיים ובין-אישיים (Affect), מרכיבים חברתיים (Social) ועוד (Lahad, 1997).

מה סייע לאוכלוסייה להמשיך ולהתמודד עם המצב הקשה בגוש קטיף? אומנם לא נערך מחקר כמותי כמו בימית, אך נראה כי גם כאן מערכת התמיכה הקהילתית סיפקה כוחות רבים להתמודדות, שנחווה לעתים בצורה מעוררת השתאות כהתנהגות אחידה כמעט ביישוב הגדול - נווה דקלים - שבו עד ערב תשעה באב היו בקושי סימני עזיבה. מן הצד השני, המנהיגות, בעיקר המקומית אך לא רק, היוותה גורם תמיכה שבעיקר חיזק את ההתנהגות המתנגדת, ולא את ההתנהגות הנערכת להשלמה עם המצב החדש. מדובר בעיקר ברבנים, במזכירי יישובים ובאחרים. למרות זאת חשוב לציין, כאמור, כי יישובי גוש קטיף היו הטרוגניים.

לבסוף, הגורם האמונתי היה מרכזי גם כאן וגם בהסתגלות למצב החדש. כבר חודש לפני תחילת ההתנתקות, כשההתנגדות והאמונה כי ההתנתקות לא תצא אל הפועל הייתה חזקה יותר, התגנב הספק גם לליבם של תושבים החזקים ביותר באמונתם. כאן התגייסה האמונה לחיזוק ולהבנה של המצב כשנאמר: "אנחנו עשינו את המקסימום... ייתכן וזה רצונו של האל..".

שלב שני - חבירה לכוחות המפנים

כאמור לעיל, המטרה המרכזית של הקצינים הייתה להוות קשר בין ההתיישבות לבין הצבא. עד לקבלת משימת הפינוי ע"י הכוחות המפנים הקשר היה מול פיקוד דרום. אך עם קבלתה הפכה יצירת הקשר עם הכוחות המפנים לחשובה ביותר. מודל העבודה התבסס על קה"א בכיר שחבר למפקד האוגדה המפנה, כאשר הקה"א שעבד ביישוב עבד מול רמה של מפקד חטיבה.

גם כאן הבסיס היה יצירת יחסי אמון וקשר עם הכוחות כדי להביא את משימת הקישור בימי הפינוי לאפקטיביות יתרה. בשלב הזה היו לכוחות אנשים שכבר ישבו ביישובים ויכלו מצד אחד להקטין את החשש של הכוחות מפני ההתנהגות הצפויה של המתיישבים וכן להפנות את תשומת ליבם לאוכלוסיות בעלות

בא בסתירה לתו"ל הבסיסי שלהם. האוכלוסייה במצבים "רגילים" (מלחמה, טרור, אסון טבע) מצפה ומחכה לסיוע, ואילו כאן לובשי המדים באשר הם סימלו לתושבים את "צבא הגירוש" אשר עומד לפנות אותם מבתיהם בכפייה. המערך אומנם נתקל לא פעם בגילויי עוינות, אולם אצל מרבית התושבים, לאחר שלב יצירת האמון, עמד קצין התנהגות האוכלוסייה יחד עימם ולא מן העבר השני של המתרס - הכול במקביל להיותו איש צבא העובד ונמצא בקשר מתמיד עם מפקדיו.

לפיכך התאפשר יישום מקצועי של תפיסת ההפעלה המקורית עם השינויים המתחייבים מן המשימה הייחודית. לחלק ניכר מן המתיישבים היו קציני התנהגות האוכלוסייה כתובת אמיתה, רגישה, אכפתית ואמפתית, של מי שבאמת ובתמים דואג להם ורוצה בטובתם, ועם זאת אינו מטיח בפניהם את האמת הקשה עבורם. הקה"א שישמשו גם כגורם להכלת תסכולים וזעם ופעלו למיתונם.

המסרים של "רגישות ונחישות", "ביחוד ובכבוד" כמו גם ההפנמה ההדרגתית לגבי ימי הפינוי וחשיבות ההתארגנות אליהם, לה סייעו הקצינים וגורמים רבים אחרים ביצירת התשתית להבנות בין הצבא למתיישבים - אלו, ביחד עם חבירה לכוחות הפינוי והעברת תמונת מצב אוכלוסייה והערכת מצב, היוו גורם נוסף לביצוע המשימה עם מינימום חיכוך ונפגעים.

מבחינת הכוחות המפנים נראה כי היה צורך לבצע את החיבור עם מפקדי הכוחות בזמן מוקדם יותר לפני הפינוי. בפועל התבצעה ההתחברות ערב חלוקת צווי הפינוי. אומנם הקשר עם הכוחות היה גם במצב זה אפקטיבי במרבית המקרים, אולם אין ספק שקשר והיכרות ממושכים יותר היו מאפשרים סקירות עם עומק רב יותר ורמות אמון גבוהות יותר, ובכך להגביר את האפקטיביות של הקשר.

לסיכום התהליך שעברה האוכלוסייה ואשר צוין לעיל, ניתן לומר כי למרות הקשיים, הדילמות והתהליך הקשה מהתנגדות להפנמה, נראה שעבור כל האוכלוסייה (גם הגרעין האידיאולוגי הקשה) התהליך היה רציני.

לסיים, אם דיברנו לעיל על גורמי תמיכה להתמודדות כגון תמיכה קהילתית, מנהיגות, אמונה והמשפחה הגרעינית, חשוב לציין כי הדילמה היא בין לתמוך במאבק לבין לאפשר התחלת פעולות פינוי עמדה באוויר כל העת. מצד אחד, יישובים שלמים שלא הייתה בהם תנועת תושבים לאריזה או לפינוי הצטיירו כיישובים בעלי רמת לכידות גבוהה, מן הצד השני, למרות הצהרות בפועל של לגיטימציה לפעולות הנוגדות את מאבק הכלל (התחלת אריזה או הזמנת מכולות, למשל) היה הלחץ החברתי (הסמוי והגלוי) חזק מדי, ולא אפשר לאנשים שכן נטו להיערך לפינוי קודם לכן לעשות כן ופה הלכידות לא היוותה גורם תמיכה אלא בלחץ חברתי וכמנגנון כפייה.

להתמודד נכוחה מול הדילמה ולערוך את האיזונים הנכונים בדרך לאינטרס המשותף של מניעת חיכוך ופגיעה באיש מן הצדדים.

2. **ביסוס הנעמד ביישוב** - כגורם הממליץ על אישורי מעבר חריגים, עד לאיזה עומק על הקה"א לבצע את הבדיקה וכיצד עליו לעמוד מול האוכלוסייה המבקשת בהקשר זה. מצד אחד אנו כאנשי צבא אמונים על כך שלא יכנסו שוהים באופן לא חוקי ("מתגברים" בפי המתיישבים) ומצד שני על הקה"א להעניק לאוכלוסייה תחושה שאנו פונקציונאליים עבורה על מנת לזכות באמון ובשיתוף פעולה לעתיד, אשר חיוני להצלחת התפקיד ולביצוע המשימה.

נראה שעם הזמן הדילמה הלכה וקטנה בעיקר בזכות העובדה שהקה"א היה מבוסס יותר בתוך היישוב ולא היה צריך לחשוש שמעמדו מתערער עם כל תשובה שלילית לגבי בקשת היתר.

3. **מודל העבודה** - כיצד לחלק את משאב הזמן בין פגישות עם מנהיגות ובעלי תפקידים לבין פגישות עם משפחות? היכולת להשפיע בין בסיוע ובין בהפנמת ההתנתקות ברמת המשפחה שונה מהאפקט והחשיבות של השפעת המנהיגות על הכלל, אך כמובן המנהיגות היא שעלולה לחסום מידע וסיוע בביצוע פעולות פינוי כגון אריזה ועוד. הדילמה מתחדדת בעת העבודה ביישוב גדול שבו הקושי להגיע להכרת המשפחות הוא גדול יותר, וההישאבות היא לעבודה ברמת ההנהגה בלבד.

4. **אפקטיביות** - האם אכן מפגש בלתי-אמצעי בין כוחות צבא למתיישבים שאמורים להתפנות יביא בהכרח למיתון החיכוך? האם מפגשים גדולים, גם כאלה שסוכמו לגביהם כללי המשחק יכולים להיות בשליטה של המארגנים כדי להביא למימוש מטרותם?

דיון וסיכום

תקופת ההתנתקות היוותה סיר לחץ לא פשוט לאוכלוסייה האזרחית שעמדה בעין הסערה ולכוחות הצבא שהיו שותפים לפינויה. המעבר מהתנגדות להפנמה ונקיטת צעדים לא היה הומוגני בכלל היישובים אך ניתן לאפיין מודל של התנגדות עם חשש שהתהליך אכן יקרה ועד לתקווה שזה ישתנה ברגע האחרון (ויקרה נס). הקה"א היה חלק ממצייאות זו, וכאיש מדעי ההתנהגות הוא נטל חלק אפקטיבי ולא פשוט בהתמקמות כאיש צבא בתוך היישובים כחודש לפני תחילת ההתנתקות ועד לסיומה.

התערבות מערך הקה"א יצאה מתוך תפיסת כבוד האדם המתיישב, מחד גיסא, והצורך החיוני של הצבא לעמוד במשימה, מאידך גיסא. קציני ההתנהגות, אשר אמונים ומתמחים בטיפול באוכלוסייה במצבי משבר, ניצבו בפני מצב מורכב שלכאורה

מקורות

- Auf der Heide ,E (2004). "Common misconceptions about disasters: Panic, the "Disaster Syndrome" and looting". in: O□Leary M.*The First 72 Hours: A Community Approach to Disaster Preparedness*. Lincoln (Nebraska), Universe Publishing.
- Lahad, M. (1997). BASIC Ph: "The story of coping resources". In M. Lahad & A. Cohen (eds.), *Community Stress Prevention*, volumes 1 and 2, pp.117-145).Kiryat Shmona, Israel: Community Stress Prevention Centre.
- Toubiaba, Y., Milgram, N. & Falach, H. (1986). "The stress and coping of uprooted settlers: The Yamit experience". In: *Stress and Coping in Time of War*. Milgram, N. (ed.).
- טל, ורד, פסיכיאטרית, מכון טריאסט שריג (אתר אינטרנט).
- להד, מולי ובן נשר, אורי (2005): מאלתור תחת טראומה לפיתוח תורה. בתוך: **בריאת הנפש בצל הטרור: הניסיון הישראלי**. עורכים זומר, אלי ובלייך, אבי, הוצאת דמות.
- נוי, שבתאי (2000). **מצבי לחץ טראומטיים**. הוצאת שוקן.